

Тэзісы да даследчай работы “Ружы ў крапіве на жыццёвым шляху Захара Біралы”

Малашук Мікіта Васільевіч, навучэнец 63Э групы ўстановы адукацыі “Мар’інагорскі дзяржаўны ордэна “Знак Пашаны” аграрна-тэхнічны каледж імя У.Е.Лабанка”, +375291453633, sviridovaalenamg@mail.ru

Што ўяўляе чалавек, калі чуе словазлучэнне “роўнае поле”? Роўная мясцовасць, бязмежнае поле, доўгая дарога, якая цягнецца да гарызонту. А калі праявіць фантазію, то можна дадаць і працуючых на полі людзей, і багаты ўраджай, і жыццёвы шлях, напоўнены звычайнымі клопатамі. Раўнаполле – такая назва дадзена населенаму пункту ў Пухавіцкім раёне. Пасяленне было заснава на роўнай паверхні, таму і атрымала такую назву. З гэтай вёскі пайшоў у свет беларускі паэт Захар Якаўлевіч Бірала. Імя гэтага таленавітага чалавека не страчана, але і не на слыху. Энцыклапедычная звесткі вельмі скупыя, а творчасць – глыбінная. Сатырычныя вершы Захара Біралы, напісаныя ў другой палове ХХ стагоддзя, актуальныя і сёння: яны выкрываюць праявы жыцця, якія ва ўсе часы лічыліся заганамі. Цікавы і складаны жыццёвы шлях паэта. Нарадзіўшыся ў 1906 годзе, за 87 гадоў жыцця Захар Якаўлевіч спазнаў усе цяжкасці свайго часу: рэвалюцыйныя пераўтварэнні, калектывізацыя, рэпрэсіі, войны, пасляваеннае аднаўленне.

Мэта даследчай работы: даследаваць жыццёвы і творчы шлях паэта-земляка Захара Якаўлевіча Біралы.

Задачы:

- пазнаёміцца з публікацыямі пра Захара Біралу ў краязнаўчых выданнях, інтэрнэт-крыніцах;
- пазнаёміцца з членамі сям’і Захара Біралы, папрацаваць з сямейным архівам;
- сістэматызаваць звесткі пра паэта-земляка;
- пазнаёміцца з творчасцю Захара Біралы, вылучыць творы, актуальныя сёння.

Аб’ектам даследвання з’яўляецца біяграфія і творчасць Захара Біралы.

Асноўныя метады, выкарыстаныя для стварэння работы, - аналіз і сістэматызацыя матэрыялу пра Захара Біралу, прадстаўленага ў інтэрнет-прасторы, сродках масавай інфармацыі, кнігах па краязнаўству Алеся Карлюкевіча; збор інфармацыі пра паэта пасродкам гутарак з членамі яго сям’і, суседзямі, калегамі.

Захар Бірала спазнаў у дзяцінстве шмат гора. Як толькі ўзняўся на ногі, ён далучыўся да цяжкай сялянскай працы. У рэдкія дні свят юнак любіў слухаць, як спяваюць аднавяскоўцы яго вабілі народныя песні, жартаўлівыя частушкі. Будучы ў пятым класе, Захар паспрабаваў сам складаць творы, асабліва частушкі, калі не ведаў яшчэ асноў вершаскладання.

З дзяцінства пасябраваў з газетай “Беларускай вёска”, куды ён дасылаў свае допісы як селькор. У сваіх артыкулах ён піша аб жыцці пры Савецкай

уладзе, аб культуры сяла, аб ролі камсамола на сяле. Сваім прозвішчам падпісвацца малады аўтар пасаромеўся: сярод герояў яго большасцю сваёй былі жыхары роднай вёскі. А назва вёскі падказала сама і палявога паходжання псеўданім — Захар Бульбянік. Пад такім псеўданімам у газеце “Беларуская вёска” ў 1926 годзе быў змешчаны першы верш “Араты”. Маладога паэта радуе тое, што ён, як і яго аднавяскоўцы, працуе на вольнай зямлі, бачыць плён працы сялян:

*Гэй, но, цягні плуг, конік сівы,
Даволі полю пуставаць.
Няхай пасавамі нам нівы
Пачнуць шумець і красаваць.*

Першае выступленне ў друку акрыліла юнака, надало яму сілы. Часта ён пехатою дабіраўся да сталіцы, каб паказаць у рэдакцыі свае новыя творы, атрымаць кансультацыю. Дасведчаным супрацоўнікам газеты, які адзін з першых звярнуў увагу на паэтычныя здольнасці Захара Бульбяніка, быў Кузьма Чорны. Кузьма Чорны ў той час рэдагаваў вясёлы аддзел у газеце, які называўся “Пад гармонік”. Менавіта ён даваў карысныя парады і раіў вучыцца. А адной, абдымаючы Бульбяніка, сказаў: “Ты, Захар, можна сказаць, кароль сваёй справы. Паглядзі, які інтэрас праяўляюць нашычытачы да тваіх твораў. Мабыць і я паспрабую скласці вясёлыя вершы, і ты, Захар, мне дапаможаш”.

У цесным пакойчыку рэдакцыі Захар Бульбянік пісаў свае новыя частушкі, песні, вершы, у якіх высмейваў кулакоў, п’яніц, хабарнікаў, услаўляў новае савецкае жыццё, новых людзей, якія імкнуцца да навукі:

*Ой, люблю, люблю глядзець
На мілога Цішку:
Ён чытае, вывучае
Ленінскую кніжку.*

Добрую, шчырую ацэнку пачаткоўцу Захару Бульбяніку даў паэт Мікола Хведаровіч, які быў супрацоўнікам газеты “Чырвоная змена”: “Зачастую частушкі маладога паэта выконвае вясковаямоладзь пад гармонік на вячорках, на вуліцы, у гуртках мастацкай самадзейнасці”.

У першым паэтычным зборніку “Смех і радасць вёскі”, які пачыў свет у 1929 годзе, малады паэт малюе вёску, якая становілася на шлях калектывізацыі, паказвае яе працавітых людзей. Рэдактарам гэтага зборніка быў Кандрат Крапіва, які таксама аказваў дабратворны ўплыў на станаўленне паэта.

Пасля заканчэння вучобы ў педагагічным інстытуце, жыцця ў Мінску кола тэм паэта пашыраецца. Малады настаўнік друкуе свае творы ў газеце “Чырвоная змена”, часопісе “Малады араты” і іншых выданнях. Пад яго трапны сатырычны агонь пападаюць прыстасаванцы, лодыры, падхалімы. Асабліва гэта бачна ў вершах “Юбілей”, “Да работы без ахвоты”, “Шмат чуем шуму”, “Тыдзень гультая”. Яго вершы вызначаюцца народнасцю, прастатой, думкі выказваюцца даходліва, проста.

Пасля Вялікай Айчыннай вайны ў друку мы сустракаем творы паэта пад яго прозвішчам Захар Бірала.

Пакутныя жыццёвыя акалічнасці прывялі да таго, што ў творчасці адбыўся перапынак. Пад вершам “Пагранічнік” пазначаны 1936 год, а далей з’яўляецца верш “Кубак”, датаваны 1944 годам. У гэтым вершы паэт яскрава апісаў свае перажыванні ў Вялікую Айчынную вайну:

<i>Як толькі ўзяў у рукі кубак,</i>	<i>Твае, суседка, дабраты.</i>
<i>І думка мігам усплыла:</i>	<i>У ранец кубак палажыла,</i>
<i>Перада мною вобраз любай</i>	<i>Каб піў ваду з азёр, крыніц,</i>
<i>Жанчыны з польскага сяла.</i>	<i>Каб набіраўся свежай сілы,</i>
<i>У гэтым кубку ты з крыніцы</i>	<i>Каб шчасцю не было граніц.</i>
<i>У цяжкі час прынесла мне</i>	<i>Шаную падарунак гэты</i>
<i>Байцу савецкаму напіцца.</i>	<i>Сястры з-пад кракаўскіх</i>
<i>Было, здаецца, як у сне...</i>	<i>палёў,</i>
<i>Калі сцякаў крывёй на полі,</i>	<i>Каб шчырай дружбаю</i>
<i>Забінтавала рану ты.</i>	<i>сагрэтай</i>
<i>Мне не забыць цябе ніколі,</i>	<i>Не гасла братняя любоў.</i>

Чым выкліканы перапынак у творчасці Захара Біралы? Пеклам 1930-ых гадоў. З успамінаў Захара Біралы:

“Быў час трывожны і цяжкі. Але мы маладыя, поўныя жыццёвых сіл і энергіі, з радасцю выходзілі на суботнікі, цягнуліся да ўсяго новага, нязведанага, хаця часам даводзілася гадзінамі стаяць у чэргах па хлеб ці місачку супу ў сталоўцы. Мой аднакурснік Сяргей Мурзо ў чарзе страціў прытомнасць. Праз некаторы час напісаў верш, у якім выкрыў гэтка здзек з людзей, апяваў час, калі знойдуць вінаватых у гэтым. Нехта данёс пра гэты твор у НКУС, і Сяргей Мурзо трапіў у турму. Такі лёс напаткаў многіх.

Па размеркаванні я трапіў у Лагойск. Праца падабалася. Я арганізаваў у школе літаратурны гурток. Дзеці вучыліся любіць і разумець паэзію, спрабавалі пісаць вершы. Разам са мной працаваў настаўнік матэматыкі Янка Небасеў. Ён захапляўся паэзіяй. Арганізаваў драматычны гурток, да яго прыходзілі не толькі дзеці, але і дарослыя. Часта ён ездзіў у Мінск, вяртаўся з трывожнымі звесткамі пра шмат арыштаў, пра пакуты нявінных людзей. А ў хуткім часе арыштавалі і Янку.. Гэта было нечаканасцю для ўсіх, людзі шкадавалі Янку як настаўніка, як чалавека, але дапамагчы не маглі. Мяне абвінавачвалі, што сябраваў з ворагам народа. Я часам плакаў, бо ведаў, што гэта працавіты, сумленны чалавек, а сказаць уголас не мог, мяне адразу б адправілі ў турму. Але ў хуткім часе арыштавалі і мяне. Я вёў урок у шостым класе, калі ў дзверы пастукаў міліцыянер і запрасіў у аддзяленне міліцыі. Зорабілі вобыск у кватэры, шукалі зброю, якой не было, уважліва пераглядзелі студэнцкія канспекты. Мяне ўпіхнулі ў машыну і адвезлі ў мінскую турму-амерыканку. Толькі праз тыдзень выклікалі на допыт, абвінавацілі ў контррэвалюцыйных гутарках, гаворках супраць калектывізацыі. Следчы сказаў, што ёсць чалавек, які гэта чуў, назначыў вочную стаўку. Сведкам аказаўся Сяргей Мурзо. Але патрэбных паказанняў

ён не даў, вочная стаўка не адбылася. Без усякіх доказаў і паказанняў быў асуджаны. Асудзілі на восем гадоў няволі і пяць паражэння (пазбаўлення грамадзянскіх правоў). Калі прыйшла сястра, я перадаў запіску: “Я не вінаваты, старайцеся дабіцца праўды, вам на волі зручней”

Прайшоўшы праз многія кругі пекла, Захар Бірала быў вызвалены яшчэ да вайны. Марудна вяртаўся да нармальнага жыцця. Нейкі час не пісаў. Але вярталіся з лагераў нявінна асуджаныя паэты і пісьменнікі, друкаваліся. Гэта падштурхнула да новага этапу ў творчасці. Вершы прынялі да друку газета “Чырвоная смена” і часопіс “Вожык”.

З успамінаў блізкіх людзей:

“Умеў ладзіць з людзьмі. З суседзямі ў яго былі добразычлівыя адносіны”.

“Вельмі перажываў, калі нехта крыўдзіся на яго, а крыўдзіліся многія, бо ў гумарыстычных вершах пазнавалі сябе”.

“Любілі навучэнцы. Часта прыходзілі да яго за парадамі, са сваімі вершамі”.

“Быў памяркоўным, добрым чалавекам. Заўсёды стараўся дапамагчы”.

З радасцю дапамагаў тым, хто хацеў знайсці сваё месца ў літаратуры. Напрыклад, пісьменніцкі талент Уладзіміра Глушакова разгледзеў якраз Захар Бірала. Гэта цяпер Уладзімір Глушакоў - беларускі пісьменнік, аўтар шматлікіх аповесцей і раманаў, а некалі ён быў навучэнцам нашага каледжа. Вучыўся на агранома, беларускую мову і літаратуру выкладаў у яго Захар Бірала. Ён і патэлефанаваў у раённую газету, якая тады называлася “Сцяг працы”, з просьбай звярнуць увагу на вершы студэнта. Вершы спадабаліся, Глушакова залічылі ў школу рабселькораў. Уладзімір на рабселькораўскія заняткі з пустымі рукамі не прыходзіў, прыносіў у рэдакцыю свае замалёўкі, інфармацыі пра студэнцкае жыццё-быццё.

Паэтычныя спробы Уладзіміра Рунцэвіча, рабочага з льнозавода, таксама ўхваліў літаратар, пісьменнік Захар Бірала. Ён адзначыў гумарыстычную накіраванасць твораў Рунцэвіча, параіў звярнуцца ў райгазету, бо ў паэзіі Уладзіміра, насычанай пахам травы і чырвоным колерам рабін, ужо вымалёўвалася постаць лірычнага героя, няўрымслівага, заклапочанага лёсам прыроды і навакольнага асяроддзя.

У рабоце даследаваны жыццёвы і творчы шлях паэта-земляка Захара Якаўлевіча Біралы. У даследчай рабоце сабраны разнастайны матэрыял. Гэта і аўтографы паэта, і ўспаміны яго дзяцей, сяброў, калег, суседзяў, а таксама даследванні прафесіяналаў.

У працэсе стварэння работы я пазнаёміўся з матэрыялам, захаваным у сямейным архіве, наведаў месца пахавання паэта. Наведванне магілы Захара Якаўлевіча ў памінальныя даты (дзень нараджэння, дзень смерці, дзень паэзіі) стане абавязкам навучэнцаў нашай групы.

Важна, каб імя Захара Біралы ўзгадвалася не толькі ў юбілейныя даты. Варта адзначыць, што з нагоды 110-годдзя з дня нараджэння паэта на доме, дзе ён правёў апошнія гады жыцця, усталявана мемарыяльная дошка. Праходзячы

паўз гэтае месца, хочацца прыцягнуць увагу новага пакалення чытачоў да творчасці самабытнага літаратара, чалавека, які самаахвярна служыў слову, справе, радзіме, па якой вельмі сумаваў, калі адбываў пакаранне, і пры гэтым не страціў веру ў дабрывію. Гэта дае надзею на тое, што імя і творчасць Захара Якаўлевіча не стала страчанай спадчынай.

Спіс выкарыстаных крыніц

- 1 Беларускія пісьменнікі(1917-1990): Даведнік/ Склад. А.К.Гардзіцкі. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1994. – 653 с.
- 2 Бірала, З. На светлым чорнае/ З.Бірала. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1974. – 64с.
- 3 Бірала, З. Ружы і крапіва/ З.Бірала. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1986. – 95с.
- 4 Бірала, З. Прыляцела птушка/ З.Бірала. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1977. – 20с.
- 5 Бірала, З. У пажарным парадку/ З.Бірала. – Мінск: Звязда , 1968. – 56с.
- 6 Карлюкевіч, А. І марам волю дам: літаратурная карта Пухавіччыны/ А. Карлюкевіч. – Мінск: Беларус. Энцыкл. імя П.Броўкі, 2011. – 304 с.
- 7 Памяць: Пухавіцкі раён: Гіст.-дак. Хронікі гарадоў і раёнаў Беларусі/ Укл. А.А.Прановіч. – Мінск: Беларусь, 2003. – 749 с.
- 8 Прануза, П. Дарогай жыцця: прадмова да зборніка З.Біралы “Ружы і крапіва”/ З.Бірала. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1986. – 95с.

